

й принципово нічим не відрізнялась від діючих у той час в європейських державах.

¹ Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – X., 1925. – № 87. – Ст. 492.

² ЦДАВО України, ф. 1, оп. 3, спр. 785, арк. 145.

³ Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – X., 1929. – № 12. – Ст. 90.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

Освещен вопрос развития законодательной базы льгот и привилегий награжденных орденом Трудового Красного Знамени УССР.

Ключевые слова: ВУЦВК, орден Трудового Красного Знамени, законодательная база, наградная система Советской Украины.

In the article is highlighted the issue of the legal basis for benefits and privileges of the awarded the Order of the Red Banner of Labour of the USSR.

Key words: the All-Ukrainian Central Executive Committee, the Order of the Red Banner of Labour of the USSR, legal basis, the award system of the Soviet Ukraine.

УДК [94+929](477)

Микола Горбатюк

ВЗАЄМИНИ АНДРІЯ НІКОВСЬКОГО З ПЕТРОМ СТЕБНИЦЬКИМ

У статті, на основі архівних документів та мемуарів, досліджено історію взаємин між відомими українськими громадсько-політичними діячами Андрієм Ніковським та Петром Стебницьким. Проаналізовано їх участь у громадському і культурному житті та національно-визвольному русі в Україні у першій чверті ХХ ст.

Ключові слова: А. Ніковський, П. Стебницький, громадсько-політична діяльність, «Хутір Чорного Мина», газета «Рада», журнал «Основа», національно-визвольний рух, уряди Української Держави, Громадський комітет.

Ключову роль у вітчизняній історичній науці доби незалежності відіграють студії з історії національно-визвольного руху українського народу у першій чверті ХХ ст., у т.ч. дослідження біографій творців цього руху. Проводяться вони у напрямку їх антропологізації, тобто з'ясування ролі особистого фактора в творенні подій минулого, повернення адекватної оцінки діяльності постатям, за якими закріпилися стереотипні погляди радянської історіографії. Втім, якщо просвітницька, громадсько-політична і культурницька діяльність більшості цих діячів уже знайшла відображення в історичній літературі, то питання співпраці між ними, аналіз їхніх міжособистісних стосунків значною мірою все ще перебувають за межею наукового пошуку.

Сказане повною мірою стосується постатей двох відомих громадсько-політичних діячів поч. ХХ ст. – Андрія Ніковського (1885–1942) та Петра Стебницького (1862–1923), взаємини між якими ще недостатньо дослідженні, незважаючи на їхню вагомую роль в українському національно-визвольному русі першої чверті ХХ ст.

Життю та діяльності кожного діяча окремо присвятили свої наукові розвідки А. Борець, П. Дунай, Н. Миронець, Ю. Середенко, І. Старо-

войтенко та ін.¹. Відомості про співпрацю та взаємини А. Ніковського містяться у їх обоєму листуванні і спогадах А. Ніковського. На цей час залучено до наукового обігу лише 5 листів А. Ніковського до П. Стебницького (серпень 1913 р. – вересень 1917 р.)² та 5 листів П. Стебницького до А. Ніковського (червень 1912 р. – січень 1918 р.)³, які зберігаються в Інституті рукопису НБУ ім. В. Вернадського. Із змісту наявного епістолярію видно, що листування діячів було більшим і регулярнішим, але на цей час інших листів не виявлено. Відомості, важливі для вивчення заявленої теми, також містяться у свідченнях А. Ніковського по справі СВУ, даних ним у 1929–1930 рр. на допитах у ГПУ⁴, та його спогадах «Хутір Чорного Мина», опублікованих у збірнику, присвяченому пам'яті П. Стебницького, виданому через 3 роки після смерті останнього⁵. Втім, незначний обсяг відомостей про взаємини А. Ніковського і П. Стебницького у цих історичних джерелах не дає чіткого, деталізованого уявлення про обставини, характер, а подекуди і наслідки їх взаємодії.

Проаналізувавши доступні джерела, які відображають взаємини діячів, та дослідивши історі-

© Микола Горбатюк, 2012

ографію питання, вважаємо за можливе виокремити 5 основних факторів, які впродовж життя єднали А. Ніковського і П. Стебницького:

1) громадсько-політична діяльність (ТУП, УРДП, УПСФ, БУД);

2) державотворча діяльність (УЦР, УНС, Громадський комітет);

3) літературно-публіцистична діяльність («Рада», «Нова рада», «Основа», «Vita Nova»);

4) спільність світоглядних позицій та життєвих цінностей;

5) наукова діяльність, яка для жодного з діячів не була основною (УНТ).

Варто відмітити, що, незважаючи на значну різницю у віці (23 роки; П. Стебницький народився у 1862 р., А. Ніковський – у 1885 р.), між обома діячами склалися теплі взаємини, які, водночас, не можна назвати близькими. Примітно, що взаємовідносини між А. Ніковським і П. Стебницьким виникли й існували завдяки українському громадсько-політичному й культурно-просвітньому руху і майже ніколи не переходили у побутову площину (як це було, наприклад, із взаєминами А. Ніковського з Є. Чикаленком та С. Єфремовим, коли участь у цьому русі стала передумовою багаторічної дружби). Ще однією підставою для дружніх стосунків і взаємного зацікавлення було захоплення обох діячів літературою.

Ось що писав А. Ніковський про характер взаємин з П. Стебницьким у 1926 р. у пам'ятній статті про нього: «Петра Януаровича Стебницького я знав мало, мало з ним дружив і мало любив. Тільки пізніше, з часом, роздумуючи над цею вдачею і розумом, навчився я почувати себе вільно і просто в його товаристві й одверто з ним говорити. А тепер дуже часто відчуваю, що він не з нами, коли шкода і смуток налягають голову і хочеться говорити з другом серця про те, що любиш і що непокоїть. Не про життя, – про літературу, про писане й друковане слово, про культурний рух людської думки, що словом і в слові появляється. Про життя ми з ним мало що говорили, – просто таки нічого, а про літературу багато і, треба сказати, не сперечавшись, все-ж таки мабуть ні в чому не могли погодитись. В розлуці з ним я за ним скучив і зрозумів, яка мила і хороша душа в нього, який теплий і глибокий гумор він завжди носив у собі і як справді любив усяку ясну творчість»⁶.

Тривалий час для А. Ніковського образ П. Стебницького, сформований Чикаленковим «О, це дуже розумна людина» і розповідями про українських громадських діячів, був чимось нереальним, «високошанованою абстракцією»⁷.

Ймовірно, через це він ставився до Петра Януаровича з непідробною повагою, інтересом і навіть захопленням. У свою чергу, значно старший П. Стебницький займав у спілкуванні роль вчителя (що видно із листування і діалогів у «Хуторі Чорного Мина»), його дружнє ставлення також багато у чому визначалося включеністю обох діячів до українських політичних сил та українського національного руху.

Достеменно не відомо, коли познайомилися діячі, але, враховуючи їхні політичні уподобання і знаючи їхнє оточення, можна припустити, що знайомство могло відбутися у Києві на одному із засідань ТУП чи УНТ або в редакції (чи завдяки редакції) газети «Рада», при посередництві Є. Чикаленка або С. Єфремова.

Дослідниця епістолярної і творчої спадщини А. Ніковського і один з найкращих його біографів – Ю. Середенко стверджує, що діячі познайомились у червні-липні 1912 р., коли А. Ніковський на прохання Є. Чикаленка тимчасово виконував обов'язки редактора газети «Рада»⁸. Газету А. Ніковський очолював недовго – трохи більше місяця, але за цей короткий час познайомився з багатьма відомими українськими громадськими діячами, про що писав у листі до Є. Чикаленка: «Вже трохи обтерся і тепер київських славнозвісних зовсім не боюся: всі вони ходять по землі, на двох ногах. Тепер би й з М. С. Грушевським зважився б познайомитися, а раніше страшноувато було»⁹.

Більш-менш регулярне листування між діячами, як видно з їх епістолярію, розпочалося з літа 1913 р., коли А. Ніковський погодився на пропозицію Є. Чикаленка редагувати «Раду» на постійній основі і 29 червня 1913 р. остаточно перебрався до Києва¹⁰. Очоливши газету, А. Ніковський намагався залучити до роботи над нею відомих українських громадсько-політичних діячів, публіцистів і науковців. Особливо він заохочував до співпраці П. Стебницького, вважаючи, що у його статтях «глибоко сидить український дух: в стилі, в думці, в оцінці фактів, в трактуванні теми і в настрої, – чого так бракує звичайним нашим писанням, на які кладе виразний знак російщина»¹¹.

А. Ніковський цінував свого старшого товариша за його вміння ясно і чітко писати на злободенні теми та майстерно критикувати царський уряд, обминаючи при цьому цензурні заборони. «Дальші роки, коли на своїй шкурі довелося знати, що то за клопіт, праця, піт і недоля редактора української газети, – писав А. Ніковський у «Хуторі Чорного Мина», – збудили в мені найширшу повагу до Петра Януаровича: не часто,

але регулярно приходили з Петербургу його статті під заголовком «З біжучих вражінь», а з ними легкий день редакторів. Не треба правити мови, ні стежити за цензурністю статті, ні боятися друкарської помилки [...], – раз-у-раз брано там ширшу політичну тему, широко її трактовано, ясно визначувано різку критику уряду і до того [...] управно й дотепно обійдено небезпеки цензурні»¹².

Над виданням газети А. Ніковський працював із притаманними йому старанністю і завзяттям. Дещо пізніше його дружина – Наталія Дмитрівна – згадувала про редакторство чоловіка: «Така у Андрія натура: за що береться він робить надто добросовісно [...] Всі попередні редактори кінчали в 4-5 годин свою роботу, а Андрій вертався додому після 6-ти і в 10 г[один] йшов знов у типографію і коло 1 години вертався»¹³. Позитивні зміни, які відбувалися з «Радою» після призначення нового редактора, відразу помітив П. Стебницький. «Честь Вам за «Раду», – писав він у листі до А. Ніковського в липні 1913 р., – значно покращала. Весь тон інший, статті гарні, огляд преси цікавий»¹⁴. Проте, незважаючи на схвальну оцінку друзів і однодумців та позитивні результати праці, А. Ніковський не був задоволений досягнутим. Своїми переживаннями і роздумами з приводу видання газети він знову ж таки ділився з П. Стебницьким: «в мене все таки певності нема, бо я ще не почуваю, що я веду газету, а більше все воно само ведеться. Часу мало, щоб уважніше продумувати свої писання, щоб співробітникам (найближчим) давати певний напрям і вказівки»¹⁵.

Упродовж 1911–1914 рр. П. Стебницький подав до щоденника серію статей на політичні теми під рубрикою «З біжучих вражень», у яких порушував теми, які турбували українське суспільство. Зокрема, він писав про неприйняття російськими ліберальними політиками прагнення української інтелігенції добитися політичних прав українському народу, критикував великодержавно-шовіністичні виступи «Киевлянина», «Нового времени» та інших газет такого типу. За твердженням Н. Миронець, аналіз публікацій П. Стебницького в «Раді» дає підстави для висновку, що його участь у житті газети була досить значною. Він впливав на вироблення редакційної політики, підтримував газету матеріально і не лише своїми коштами, а й докладав чимало зусиль, щоб залучити кошти інших українських діячів, підносив інтелектуальний рівень газети як її автор¹⁶.

Поряд з редакцією «Ради», ще однією установою, де пересіклися життєві шляхи А. Ніковсько-

го і П. Стебницького, стало Українське наукове товариство. Примітно, що обидва діячі стали членами УНТ одночасно – наприкінці вересня – на початку жовтня 1913 р.¹⁷. Тоді ж до складу товариства були обрані Д. Дорошенко, Ф. Штейнгель, О. Лотоцький, М. Чубинський та Ф. Корш¹⁸. На жаль, більш детальних відомостей про контакти діячів в УНТ у «Протоколах засідань Ради Українського наукового товариства в Києві» немає.

Після закриття газети «Рада» російською військовою владою у липні 1914 р., А. Ніковський ще деякий час проживав у Києві, намагаючись організувати інше україномовне періодичне видання. Після невдалої спроби започаткувати щоденну газету «Вісти» А. Ніковський на початку 1915 р. виїжджає до Одеси, де організовує видання журналу «Основа». Умови військового часу створили велику кількість проблем для «Основи», причому однією з найбільш дошкульних була відсутність актуальних і грамотно написаних матеріалів для часопису. І знову, як у випадку із виданням «Ради», А. Ніковський одним із перших прагнув залучити до співпраці П. Стебницького¹⁹. Щоправда, як показав аналіз опублікованих в «Основі» матеріалів, Петро Януарович жодної своєї статті до журналу не подав.

В умовах жорсткої військової цензури вдалося видати лише 3 томи часопису і у лютому 1916 р. «Основа» припинила своє існування. Згодом А. Ніковський разом із однодумцями планував започаткувати в Катеринославі періодичне видання «Степ», яке також мав редагувати А. Ніковський. Проте ця робота не викликала в нього особливого ентузіазму – у листі до П. Стебницького він писав, що «з охотою передав би клейноди Сергію Олександровичу» (Єфремову – М.Г.)²⁰.

У 1916 р. сліди контактів між А. Ніковським і П. Стебницьким губляться аж до другої половини 1917 р., коли діячі відновлюють листування у зв'язку із виданням у Києві газети «Нова рада». Для газети, яка виникла разом із початком національно-визвольних змагань українського народу у порівнянні з часами царату змінилось майже все – зникли цензурні утиски, з'явилося безліч передплатників, сама газета перетворилася на офіційний друкований орган Української партії соціалістів-федералістів, але залишилась головною проблемою, з якою А. Ніковський стикався уже декілька разів – відсутність постійних співробітників-фахівців. І цього разу одним із перших, до кого звернувся редактор «Нової ради» зі своїми бідами, був П. Стебницький. «Потрібен хоч просто грамотний і культурний матеріал. – Писав йому А. Ніковський. – А почта з України мені приносить щодня таке, що починається – «неми-

нучою потребою нашого часу є...», а кінчається – «Хай живе Україна, хай живе федерат...» і т.д. – посередині – все той же донос на сусіда, що або з'їв многоплодного гиндика, або наміряється з'їсти»²¹ і просив його писати до газети на будь-які теми. В іншому листі А. Ніковський обговорював з П. Стебницьким питання доставки газети, проблеми з постачанням паперу для її друку тощо²².

П. Стебницький був одним із провідних авторів «Нової ради». Займаючи важливі державні посади (з травня 1917 р. – представник Генерального Секретаріату УЦР при Тимчасовому уряді; з травня 1918 р., після переїзду до Києва – член, а з 10 серпня 1918 р. – голова української делегації на мирних переговорах з РСФРР; з серпня 1918 р. – сенатор Державного Сенату, у жовтні 1918 р. – міністр народної освіти Української Держави), він добре розумів загальнополітичну обстановку та суспільну ситуацію в Україні та на терені колишньої Російської імперії і давав їм адекватну оцінку на шпальтах газети. Доказом цього є те, що А. Ніковський, відповідаючи у травні 1918 р. на запит Інформаційного бюро гетьманської Державної канцелярії, зараховував П. Стебницького до «провідних співробітників» «Нової ради» поряд з С. Єфремовим, О. Шульгиним, О. Саліковським, В. Прокоповичем, Д. Донцовим, С. Шелухіним та ін.²³

Упродовж майже всього часу існування Української Держави А. Ніковський вів переговори з представниками Гетьмана та німецьким військовим командуванням в Україні про включення представників від УПСФ до складу кабінету міністрів УД. Переговори активізувалися після поїздки посла Німеччини в Україні Ф. Мумма та генерала В. Гренера в Берлін, де, між іншим, обговорювалося питання можливості зміни уряду в Україні²⁴. Після їх повернення, в середині липня 1918 р. П. Скоропадський висловив Д. Дорошенку побажання провести реконструкцію уряду в напрямку його українізації і доручив підібрати відповідні кандидатури²⁵. 13 липня 1918 р. А. Ніковський та П. Стебницький взяли участь у об'єднаному засіданні соціалістичних партій, де обговорювалося питання «в якій пропорційності і на яких умовах вони (українські партії – М.Г.) можуть увійти в міністерство»²⁶. У засіданні взяли участь 15 осіб, серед них – С. Петлюра, М. Лівницький, М. Порш, Б. Мартос та інші. Можливо, саме на цьому засіданні відбулося узгодження списку кандидатур на міністерські посади, які А. Ніковський 20 липня 1918 р. зафіксував у своєму записнику. Серед претендентів до уряду значилося і прізвище П. Стебницького поряд із

прізвищами Д. Марковича, Д. Дорошенка, М. Туган-Барановського, А. Ржепецького, В. Прокоповича, М. Василенка, К. Мацієвича, Є. Чикаленка, О. Шульгина, С. Шелухіна, І. Мірного та О. Лотоцького²⁷.

Восени 1918 р. переговори активізувалися ще з більшою силою. Цьому посприяли поїздка гетьмана П. Скоропадського до Німеччини (вересень 1918 р.) та створення у серпні 1918 р. Українського національного союзу (голова – А. Ніковський). Варто зауважити, що кандидатура П. Стебницького фігурувала практично у кожному списку складу кабінету міністрів, який укладався за участі А. Ніковського²⁸.

24 жовтня 1918 р., у результаті тривалих переговорів, постав новий кабінет міністрів, який був відображенням згоди між гетьманом і Українським національним союзом. До уряду увійшли 5 представників від УНС, серед них і П. Стебницький (УПСФ) як міністр освіти Української Держави²⁹.

У липні 1919 р., побоюючись нової хвилі червоного терору, А. Ніковський разом з П. Стебницьким та С. Єфремовим більше двох тижнів переховувався на дачі П. Балицького на Пріорці під Києвом (на Хуторі Чорного Мина)³⁰. Очевидно, за цей відносно короткий проміжок часу А. Ніковський ще краще пізнав П. Стебницького, оскільки ці події лягли в основу його спогадів під назвою «Хутір Чорного Мина»³¹.

Розмови, що точилися між товаришами, найбільше стосувалися подій революції та громадянської війни, яку вони трактували як «війну всіх проти всіх, коли бурхливі голови ще сами не знають, за який конкретний кінець вони воюють»³². А. Ніковський, перебуваючи під впливом ідей французького письменника А. Франса, твердив, що «... з усіх війн, взагалі страшних, злочинних і безцільних, має найбільшу рацію війна громадянська, бо воюють брат із братом, сусід із сусідом, син отчизни з отчизни сином, воюють за близьке, рідне, єдине і спільне всім, тому й братовбивча різанина 1919 року на Україні має більше рації, оправдання й ціли, ніж велика всесвітня війна 1914-18 років», і що в результаті цього протистояння «виробиться, зформується воля нації, випишеться середня рівнодійча лінія...»³³. Водночас А. Ніковський ремствував, що в огні/горнилі війни загине багато культурних цінностей та інтелігенції, яка буде вкрай потрібна для «культурного будівництва». На це П. Стебницький відповідав, що у такий час не треба берегтися і шануватися, що загибель частини культурної інтелігенції є закономірною, оскільки вона (інтелігенція), хоч і була ворогом «старого режиму і

капіталістичних верхів», але фактично не перебувала «у таборі переможених і знедолених», а «революція й громадянська війна не знають малих різниць у світогляді людей»³⁴.

Як свідчив А. Ніковський на допитах в ДПУ у 1929 р., в цей час, перебуваючи під впливом «більшовицького революційного пориву»³⁵, він висловлювався за примирення з більшовиками і перехід на радянську платформу. На противагу йому старші товариші наполягали на необхідності за будь-яких умов до кінця притримуватися своїх старих переконань³⁶.

Маючи в досталь часу, А. Ніковський, П. Стебницький та С. Єфремов вечорами розповідали про «заслужених невідомих» українців. С. Єфремов розповів про київського дядя Луку Сколковського, що безкорисливо витрачав усі свої статки на виховання молоді; А. Ніковський – про свого хресного батька Василя Чумного, який був, на його думку, «ясним свідоцтвом великих духовних і фізичних сил нашого народу і запорукою прийдешньої великої нашої продуктивної творчості»; П. Стебницький мав розповісти про людей, які «відірвали його з об'ємів общеруськості до лона рідної культури»³⁷. П. Стебницький запропонував укласти збірку розповідей про цих невідомих українців і назвати її за аналогією з італійською «Вілою Альберті», де збиралися родовиті прихильники демократії, – «Хутором Чорного Мина» – пристановищем «української інтелігенції простого роду»³⁸.

Після захоплення Києва Добровольчою армією А. Денікіна, А. Ніковський у вересні 1919 р. відновив видання щоденної україномовної газети, але вже не під назвою «Нова рада», а «Рада» – на знак повернення старого режиму³⁹. Як і раніше, одним із головних співробітників газети був П. Стебницький. Щоправда, А. Ніковський помічав певні зміни у вдачі свого колеги. Зокрема, він згадував, що П. Стебницький «скуштувавши волі [...] покинув усякі остороги й перестороги і зробився не менш нецензурний, як і Єфремов»⁴⁰. «Рада» видавалася з 3 до 11 вересня 1919 р. і після випуску 8-го номера була закрита добровольцями за гнівні статті С. Єфремова та за саркастичні П. Стебницького⁴¹. Після закриття «Ради» А. Ніковський разом з однодумцями почав видавати явочним способом (без отримання офіційного дозволу) газету «Промінь», перший випуск якої побачив світ 14 вересня 1919 р.

У цей час П. Стебницький став значно активнішим дописувачем, ніж раніше. Спільно з А. Ніковським вони написали серію статей, в яких критикували денікінщину⁴². Крім того, П. Стебницький, «тонка іронія» якого тепер «обернулася в їдкий

сарказм», написав низку статей («Драний міх», «Німфа Егерія», «Був собі Сашка (кілька глав з «Истории русской культуры» В. Шульгина)») в яких критикував саму ідею відновлення «єдиної неподільної Росії». Звісно, така позиція лідерів українського національно-визвольного руху не подобалась керівникам Добровольчої армії – А. Ніковського викликали до київського губернатора А. Чернявського, де пригрозили розстрілом, якщо він не припинить політичну діяльність⁴³.

Безкінечна череда політичних та військових подій доби українських національно-визвольних змагань не могла заповнити душу А. Ніковського повністю. Тимчасовий відхід від політичних справ у 1919 р. він використав для літературно-критичної роботи, результатом якої стала книга літературних есеїв «Vita nova» про творчість П. Тичини, М. Семенка і Я. Савченка⁴⁴. У ній критик представив творчість цих письменників з точки зору національної своєрідності модернізму та авангардизму й інтерпретував її як нову естетичну реальність⁴⁵. Сам А. Ніковський писав, що у книзі він розкрив тему «боротьби нового з старим, де визнав законність і природність революції»⁴⁶. Зі своєю працею автор запропонував ознайомитись однодумцям і найближчим друзям, у тому числі і П. Стебницькому Варто відмітити, що останній скептично поставився до «Vita nova»⁴⁷.

Після витіснення білої армії з Києва і його чергового захоплення більшовиками, в середовищі українських громадсько-політичних діячів виникло питання про необхідність утворення антибільшовицького об'єднання. Восени 1919 р. виникло Братство української державності (БУД), до складу якого увійшли С. Єфремов, А. Ніковський, О. Саліковський, В. Прокопович, М. Литвицький, Л. Чикаленко, В. Садовський, П. Зайцев, П. Стебницький, Д. Коліух, В. Коваль та ін.⁴⁸ Питання про те, чи БУД було об'єднанням української інтелігенції для обміну думками, чи добре структурованою організацією, метою якої було повалення радвлади в Україні, залишається відкритим.

Проте, як свідчать протоколи допитів А. Ніковського по справі СВУ, БУД було створено з метою повалення більшовицької влади в Україні, дискредитації більшовизму на міжнародній арені, підтримки зв'язку з повстанцями та партійними і громадськими групами при уряді Директорії УНР тощо⁴⁹. До складу БУД входило 5 секцій: організаційна, політична, економічна (народного господарства), державного будівництва і пропаганди. А. Ніковський був головою політичної секції, П. Стебницький – членом економічної⁵⁰.

Також секції політична і пропаганди заснували літературний фонд допомоги письменникам, який очолював П. Стебницький⁵¹.

Як свідчить А. Ніковський, на початку 1920 р. засідання БУД відбувалися в Академії наук у кабінеті П. Стебницького, на яких бували, окрім згаданих діячів, ще С. Єфремов, В. Прокопович, П. Зайцев, Л. Чикаленко, О. Зарубін, Д. Заславський, О. Саліковський та ін. Розмови провадилися на політичні, економічні та академічні теми. Політичні теми торкалися ситуації в Україні і світі, діяльності більшовиків та еміграції. На одному із цих засідань між учасниками відбувся обмін думками про можливих лідерів самостійної України, причому А. Ніковський відстоював думку, що за моральними ознаками найдостойнішим кандидатом в президенти буде С. Єфремов і М. Грушевський – на пост прем'єра за його енергійність і організаційні здібності⁵².

Внаслідок підписання Варшавського договору 1920 р. і наближення польсько-української армії до Києва відбулося зростання політичної активності БУД. Братчики утворили Громадський комітет, що мав стати вищим органом влади в Києві та на визволених від більшовиків територіях. З ініціативи Громадського комітету в Києві було розпочато видання газети «Громадське Слово» і утворено українсько-польський клуб⁵³.

9 травня 1920 р. Громадський комітет отримав прохання С. Петлюри висунути кандидатів на головні державні посади. В зв'язку з цим збори заслухали і обговорили доповіді А. Ніковського і П. Стебницького з питань державного будівництва й зовнішньої політики⁵⁴. Невдовзі у Громадському комітеті майже одностайно були обрані 5 претендентів на міністерські посади, у тому числі А. Ніковський та П. Стебницький⁵⁵. Але С. Петлюра наполягав на тому, що у Вінниці і Кам'янці-Подільському є ще діячі, яких теж потрібно включити до уряду, і зменшив квоту киян до трьох осіб⁵⁶. А. Ніковський отримав портфель міністра закордонних справ. Причина, з якої до складу уряду не увійшов П. Стебницький, наразі невідома.

Очевидно, у травні 1920 р. А. Ніковський і П. Стебницький бачилися востаннє, оскільки А. Ніковський невдовзі разом із урядом та військом УНР опинився за межами України, з серпня 1920 р. до жовтня 1924 р. мешкав у Польщі та Німеччині, а П. Стебницький, залишившись в Україні, важко пережив умови воєнного комунізму і, повністю підірвавши своє здоров'я, помер у березні 1923 р.

¹ *Борець А. А.* Публіцистика Петра Стебницького: проблема держави та нації: автореф. дис... канд. наук

із соц. комунікацій: 27.00.04 – теорія та історія журналістики. – К., 2012. – 20 с.; *Горбатюк М.* Андрій Ніковський – редактор газети «Нова рада» // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія: зб. наук. пр. / ред. П. С. Григорчук. – Вінниця, 2006. – Вип. 11. – С. 150–159; *Він же.* Створення першого уряду Української Держави // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія / гол. ред. Ю. І. Терещенко. – К., 2006. – Вип. 11/12. – С. 61–72; *Він же.* Діяльність А. Ніковського як журналіста, редактора, видавця // Журналістика: наук. зб. / ред. Н. М. Сидоренко. – К., 2007. – С. 128–136; *Він же.* А. Ніковський як співробітник і редактор газети «Рада» // Історичний журнал. – К., 2008. – № 4. – С. 44–57; *Він же.* Громадсько-політична діяльність А. Ніковського: історіографія проблеми // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія: зб. наук. пр. / ред. П. С. Григорчук. – Вінниця, 2008. – Вип. 14. – С. 51–58; *Він же.* Громадсько-політична і науково-публіцистична діяльність А. Ніковського у 1924–1929 рр. // Каразінські читання (історичні науки): тези доп. 61-ї Міжнар. наук. конф. молодих вчених (ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 25 квітня 2008 р.) / гол. ред. В. О. Куликов. – Х., 2008. – С. 75–76; *Дунай П.* Андрій Ніковський: долаючи межі часу: монографія. – К., 2009. – 240 с.; *Вона ж.* Ідейно-естетичні засади літературно-критичної діяльності Андрія Ніковського: дис... канд. філол. наук: 10.01.01 – українська література. – К., 2006. – 202 арк.; *Середенко Ю. В.* Творча спадщина А. В. Ніковського як джерело дослідження громадсько-політичного та культурного життя України першої третини ХХ ст.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. – К., 2008. – 20 с.; *Вона ж.* Андрій Ніковський у документальних свідченнях // Українознавство. – 2006. – № 4. – С. 114–120; *Вона ж.* Джерела для дослідження видавничої діяльності А. Ніковського // Бібліотечний вісник. – 2006. – №2. – С. 35–40; *Вона ж.* Джерела до вивчення біографії А. Ніковського // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського / ред. кол. О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 448–457; *Старовойтенко І.* «... Це життя було одним суцільним подвигом неустанної праці» (Про Петра Стебницького і його служіння українській справі) // Стебницький П. Вибрані твори / Петро Стебницький; упоряд. та вступ. ст. І. Старовойтенко. – К., 2009. – С. 11–28; Євген Чикаленко. Петро Стебницький. Листування. 1901–1922 роки / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; І. Гирич (наук. ред.), Н. Миронець (упоряд.), Н. Миронець (вступ. ст.), І. Старовойтенко (вступ. ст.). – К., 2008. – 628 с.; Євген Чикаленко, Андрій Ніковський. Листування. 1908–1921 роки / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; упоряд.: Н. Миронець, Ю. Середенко, І. Старовойтенко; вступ. ст. Ю. Середенко, І. Старовойтенко. – К., 2010. – 448 с. та ін.

² Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ), ф. 3. Листування,

№ 52549–52553. Ніковський Андр[...] – [Стебницькому] Петру Януаровичу. Листи: 12 серпня 1913 р. – 12 вересня 1917 р., 5 од. зб.: 7 арк.

³ IP НБУВ, ф. 226. Ніковський Андрій Васильович, № 193–197. Стебницький П[етро] [Януарович] – Ніковському Андрію Васильовичу. Листи : 30 червня 1912 – 24 січня 1918 рр. з Гагри, Петербурга до Києва, Москви, 5 од. зб.: 6 арк., 1 закритий лист, 1 конверт.

⁴ Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Київ (далі – ГДА СБУ), спр. 67098. Справа «СВУ», т. 59. Архівно-слідча справа А. Ніковського, ч. 1, арк. 1–267; ч. 2, арк. 268–496; ч. 3, арк. 497–731.

⁵ Ніковський А. Хутір Чорного Мина // Стебницький. 1862–1923: зб. пам'яті. – К., 1926. – С. 21–44.

⁶ Там само. – С. 21.

⁷ Там само.

⁸ Середенко Ю. В. Творча спадщина А. В. Ніковського... – С. 33.

⁹ IP НБУВ, ф. 44, № 528, арк. 1 зв.

¹⁰ Там само, № 542, арк. 1.

¹¹ Там само, ф. 3, № 52549, арк. 1.

¹² Ніковський А. Хутір Чорного Мина. – С. 22.

¹³ IP НБУВ, ф. 3, № 60486, арк. 2 зв.

¹⁴ Там само, ф. 226, № 194, арк. 33 зв.

¹⁵ Там само, ф. 3, № 52549, арк. 1.

¹⁶ Миронець Н. І. Петро Стебницький – один із меценатів і співробітників газети «Рада» [Електронний ресурс] // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2007. – Т. 26. – С. 36–41. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2214>. – Назва з екрана.

¹⁷ IP НБУВ, ф. 10, № 32919, арк. 53–54 зв.

¹⁸ Там само, арк. 53–53 зв.

¹⁹ Там само, ф. 317, № 1035, арк. 21.

²⁰ Там само, ф. 3, № 52553, арк. 7 зв.

²¹ Там само, № 53552, арк. 5 зв.–6.

²² Там само, № 53551, арк. 4.

²³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 2469, оп. 1, спр. 8, арк. 6–6 зв.

²⁴ Чикаленко Є. Щоденник: 2 т. – К., 2004. – Т. 2: 1918–1919. – С. 70–72.

²⁵ Шкільник М. Україна в боротьбі за державність в 1917–1921 роках: спомини і роздуми / передм. Б. Боцюрков. – Торонто, 1971. – С. 245.

²⁶ ЦДАВО України, ф. 1216, оп. 1, спр. 70, арк. 260–260 а.

²⁷ IP НБУВ, ф. 226, № 5, арк. 16.

²⁸ Детальніше див.: Горбатюк М. Створення першого уряду Української Держави. – С. 61–72; *Він же*. Українські ліберали у політичній системі українського консерватизму епохи гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія» / гол. ред. Ю. І. Терещенко. – К., 2009. – Вип. 15. – С. 54–77.

²⁹ Новий Кабінет Міністрів // Нова рада. – 1918. – 26 жовт. – С. 1; *Дорошенко Д. І.* Історія України 1917–1923 рр: 2 т. / упоряд., авт. передм. та комент. К. Ю. Галушко. – К., 2002. – Т. 2: Українська Гетьманська Держава 1918 року. – С. 274.

³⁰ ГДА СБУ, спр. 67098, т. 59, ч. 3, арк. 612.

³¹ Ніковський А. Хутір Чорного Мина. – С. 21–44.

³² Там само. – С. 30.

³³ Там само. – С. 32.

³⁴ Там само. – С. 31, 33.

³⁵ ГДА СБУ, спр. 67098, т. 59, ч. 3, арк. 612.

³⁶ Там само, ч. 1, арк. 110.

³⁷ Ніковський А. Хутір Чорного Мина. – С. 40–44.

³⁸ Там само. – С. 39.

³⁹ ГДА СБУ, спр. 67098, т. 59, ч. 3, арк. 612.

⁴⁰ Ніковський А. Хутір Чорного Мина. – С. 25.

⁴¹ Там само.

⁴² ГДА СБУ, спр. 67098, т. 59, ч. 3, арк. 613.

⁴³ Там само; Ніковський А. Хутір Чорного Мина. – С. 26.

⁴⁴ Ніковський А. *Vita nova*. – К., 1919. – 143 с.

⁴⁵ *Дунай П. О.* Ідейно-естетичні засади... – Арк. 127.

⁴⁶ ГДА СБУ, спр. 67098, т. 59, ч. 1, арк. 123.

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ Там само, арк. 112–113.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Там само, арк. 116; там само, ч. 3, арк. 615.

⁵¹ Там само, ч. 1, арк. 121.

⁵² Там само, арк. 52–53.

⁵³ Там само, ч. 3, арк. 624.

⁵⁴ Хроніка: В комітеті українських організацій // Громадське слово. – 1920. – 11 трав. – С. 3.

⁵⁵ ГДА СБУ, спр. 67098, т. 59, ч. 1, арк. 234.

⁵⁶ Там само, арк. 234–235.

В статье, основанной на архивных документах и мемуарах, исследована история взаимоотношений между известными украинскими общественно-политическими деятелями Андреем Никовским и Петром Стебницьким. Проанализировано их участие в общественной и культурной жизни, а также в национально-освободительном движении в Украине в первой четверти XX ст.

Ключевые слова: А. Никовский, П. Стебницький, общественно-политическая деятельность, «Хутор Черного Мыны», газета «Рада», журнал «Основа», национально-освободительное движение, правительства Украинской Державы, Общественный комитет.

The article on the basis of archival documents and memoirs examines the history of the relationship between the known Ukrainian political figures Andrii Nikovs'kyi and Petro Stebnyts'kyi. The paper analyzes their participation in social and cultural life and national-liberation movement in Ukraine in the first quarter of the twentieth century.

Keywords: A. Nikovs'kyi, P. Stebnyts'kyi, social-political activities, «Khutir Chornogo Myny» newspaper «Rada», magazine «Osнова», national liberation movement, Governments of the Ukrainka Derzhava, Public Committee.